

М. П. Денисенко,
д. е. н., професор, Київський національний університет технологій та дизайну

ФОРМУВАННЯ МІЖГАЛУЗЕВИХ ЗВ'ЯЗКІВ І ЇХ ВПЛИВ НА СИСТЕМУ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті представлені особливості розвитку регіональної економіки в системі міжгалузевих зв'язків економіки АР Крим. Виконана оцінка стану міжгалузевих зв'язків у системі АПК, формах організації регіонального виробництва, реалізація яких забезпечить підвищення ефективності господарської діяльності всіх підсистем економіки АР Крим.

Ключові слова: система міжгалузевих зв'язків форми організації виробництва, взаємозалежність галузей, економіка регіону як складна система.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Світова економічна наука розробила достатньо рекомендацій для того, щоб вийти на нову ідеологію розвитку галузей АПК і виробляти те, що можна вигідно продати, мати власний ринковий сегмент збуту своєї продовольчої продукції і на цій основі прибутки, достатні для подальшого розвитку, збереження та відтворення.

Ефективність функціонування як агропромислового комплексу регіону у цілому, так і в окремих його підрозділів великою мірою залежить від раціональної структури міжгалузевих зв'язків. В системі міжгалузевих зв'язків регіонального комплексу найбільш питомо вагу мають взаємозв'язки сільського господарства і переробної промисловості, матеріально-речовим змістом яких є обмін продуктами, які виробляються цими галузями (видами економічної діяльності).

Крім цього, формою прямого впливу міжгалузевих зв'язків на кінцеві результати є формування експортно-імпортного сальдо регіону, форми і організація технічного обслуговування спеціальної техніки в галузях АПК.

В галузях АПК цей вплив проявляється через ефект масштабів виробництва (при застосуванні інтегрованих, альтернативних, малозатратних технологій тощо) диверсифікації виробництва, ефект зниження трансакційних витрат, ефект одержання конкурентних переваг на внутрішньому і зовнішньому ринках. Дослідження такого впливу на кінцевий результати на сучасному розвитку економіки є одним із важливих напрямів діяльності всіх економікоправових форм господарювання, потребує розробки спеціальних методів і програм підтримки і розвитку всіх видів економічної діяльності в межах окремого регіону.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

На сьогодні опубліковано чимало праць, присвячених проблемам формування міжгалузевих зв'язків і їх впливу на систему регіонального управління, зокрема загальним методологічним аспектам, науково-технічними, соціально-економічними, але значна кількість питань потребують подальшого дослідження. До них, в першу чергу, відноситься дослідження переваг і недоліків інтеграції підприємств АПК, особливостей адаптації підприємств до умов зовнішнього середовища, регіональні аспекти формування інноваційно-інвестиційної політики в системі міжгалузевих зв'язків, ефективності державного регулювання розвитку спеціалізації і концентрації виробництва.

Особливо це стосується концептуальних засад формування міжгалузевих зв'язків, оскільки потребують здійснен-

ня розрахунків система показників, методичні прийоми їх визначення в динаміці, розробка трендових моделей тощо. З огляду на існування таких проблем, що потребують вирішення, метою статті є визначення умов формування міжгалузевих зв'язків і їх впливу на систему регіонального управління.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Дослідження показують, що безсистемно проведена аграрна реформа ігнорує необхідність досягнення балансів соціально-економічних інтересів, що привело до порушення міжгалузевих зв'язків. Досвід показав, що найбільш ефективною формою реалізації економічних інтересів партнерів є прямі зв'язки. Міжгалузеві зв'язки розвиваються, перш за все, сільським господарством, системою заготівель, перероблюваною промисловістю і торгівлею. Оптимізація цих зв'язків припускає приведення всієї складної динамічної системи в таке становище, яке дозволяє ефективно вести продовольче господарство з виконанням ринкових вимог щодо споживчої якості продукції. У міру того, як збільшується взаємозалежність галузей і через це важливість міжгалузевих зв'язків, посилюється вплив тих допоміжних структур, які забезпечують обмінний процес. Це означає, що все більшу частину міжгалузевих зв'язків займають промислові галузі та галузі, пов'язані з маркетингом продовольчої продукції.

Так, необхідною умовою забезпечення конкурентного рівня якості продукції на всіх рівнях є організація ефективної системи обслуговування спеціальної техніки і різноманітного обслуговування обумовлена такими причинами: [4]

- ростуть витрати, зв'язаних з просуванням товарів і продукції на ринок, підвищується рівень так званих трансакційних витрат, зумовлених укладанням контрактів і контролем за їх реалізацією;

- зростає роль нецінової конкуренції (репутація фірми, імідж світових брендів тощо);

- збільшується різноманітність сільськогосподарської техніки на торгових ринках.

Факт придбання техніки все більше означає не завершення, а тільки початок довгострокових взаємозв'язків (відносин) між виробником і споживачем;

- у розумінні вартості спеціалізованої техніки і складного технологічного обладнання споживач все більше орієнтується не на ціну придбання, а на ціну споживання техніки (ціна придбання складає 20—30% ціни споживання і залежить від якості і післяпродажного обслуговування).

Таким чином, підвищення можливості впливу міжгалузевого рівня організації господарської діяльності зумовлюється зростанням взаємозалежності окремих галузей у системі суспільного виробництва, що стосовно сільського господарства проявляється у зростанні його залежності від промислових галузей, які забезпечують його функціонування і економічний розвиток.

Системний розвиток АПК і ускладнення зв'язків зумовили необхідність виділення його та якості самостійного об'єкта планування і управління, це пов'язано з тим, що на регіональному комплексі об'єктивно сформувалася і розвивається міжгалузева виробничо-технологічна система, яка потребує якісно нового розвитку виробничих сил в агропромисловій сфері. Реформування агропродовольчого комплексу як пріоритетної галузі економіки повинно стати надійною основою продовольчої безпеки незалежності та забезпечення високого життєвого рівня населення. На сучасному етапі кризова ситуація прослідковується в усіх секторах економіки, проте-найбільше в аграрному. Тому розвиток ресурсного потенціалу повинен базуватися на обґрунтуванні й оптимізації міжгалузевих регіональних агропрограм [1]. На сучасному етапі процеси використання ресурсного потенціалу окремих регіонів у системі організаційно-ринкових перетворень характеризується підвищеним рівнем складності, низьким рівнем ефективності, великими втратами проміжної і кінцевої продукції.

До таких регіонів відноситься АР Крим, яка суттєво відрізняється від інших демографічних складом, кліматом, видами сільськогосподарської продукції, структурою економіки тощо. Динаміка виробництва валового регіонального продукту (ВРП) як прояв ефективності існуючих взаємозв'язків показано в табл. 1.

Аналіз основних показників, сформованих у процесі виробництва ВРП, показує, що їх тенденції охоплюють організацію виробництва згідно існуючої моделі економічного розвитку країни, орієнтованої на кількісні характеристики.

У системі дослідження АР Крим розглядається як регіональна агропромислова одиниця, яка є складною економічною системою взаємопов'язаних природних, економічних і технологічних елементів, де основа-сільськогосподарське виробництво. [3]

Проте, форми організації суспільного виробництва в цій сфері, система планування і управління, наявні міжгалузеві зв'язки, економічні відносини і весь господарський механізм поки орієнтовані на ріст і збільшення питомої ваги проміжної продукції АПК, що стримує темпи кінцевого продукту і веде до збільшення витрат виробництва. Встановлено, що виробництво валового регіонального продукту АР Крим формується за рахунок використання ресурсів і послуг, здійснених у системі міжгалузевих зв'язків.

Структуру матеріального виробництва регіональної економіки складають окремі галузі (по сучасному -види економічної діяльності). На сучасному етапі розвитку економіки агропромислове виробництво характеризується деформованою структурою, потребує удосконалення шляхів формування систем управління на основі врахування кількісної міри взаємозв'язків при функціонуванні окремих видів економічної діяльності, структури прямих і непрямих зв'язків, які виникають при виробництві окремих продуктів.

Таблиця 1. Виробництво валового регіонального продукту (у фактичних цінах; млн грн.)

	2005	2006	2007	2008	2009
Валова додана вартість	11937	14853	19607	25647	2617
Оплата послуг фінансових посередників	-222	-397	-660	-1089	-1571
Валова додана вартість в основних цінах	11715	14456	18947	24558	24603
Чисті податки на продукти	1133	1588	1927	2807	2793
Валовий регіональний продукт	12848	16044	20874	27365	27396
Валовий регіональний продукт розрахунку на одну особу, грн.	6460	8101	10574	13898	13933
Індекси фізичного обсягу валового регіонального продукту (порівняльних цінах) відсотків до попереднього року, усього	104,0	106,7	109,0	106,6	90,7
у розрахунку на одну особу	104,6	107,2	109,3	106,9	90,9

Джерело: Статистичний щорічник АР Крим за 2010 рік. Головне управління в АР Крим за 2010 р. / Головне управління статистики в АР Крим. — С. 36.

Людині потрібна велика кількість продуктів і товарів (за окремими розрахунками, від 1 мільона до 10 млн видів). У процесі розширеного відтворення виникає дуже складна структура взаємозв'язків між окремими видами економічної діяльності при виробництві окремих продуктів проміжного або кінцевого споживання.

Так, для хліба як кінцевого продукту (виробництво і споживання якого для населення неможливо зупинити) структура взаємозв'язків має вигляд: виробництво зерна — транспорт — зберігання (елеватори) — помол — випічка хліба реалізація — споживання. В свою чергу, кожний із структурних елементів цієї системи характеризується складною формою внутрішньо-виробничих зв'язків. Виробництво як структурний елемент формування зерна характеризується ефективним використанням землі, підвищенням її родючості, застосуванням новітніх технологій з метою забезпечення зростання врожайності сільськогосподарських культур тощо.

Це пов'язано з тим, що стан існуючих земельних ресурсів не може забезпечити продуктивність сільського господарства за рівнем стандартів країн Європейської Співдружності, а система господарювання — ефективне використання виробничого потенціалу.

Так, виникає складна ієрархічна багатопланова задача системного погодження процесів управління розвитком регіональної економіки. В умовах нестабільного стану регіональної економіки значно підвищується роль підходів і методів, які дозволяють досягти прогнозованих точок економічного циклу, методів економічних індикаторів, методів прогнозування і моделей міжгалузевого балансу тощо (рис. 1). Ефективність такого взаємозв'язку між видами економічної діяльності може бути оцінена на основі застосування математичних методів за допомогою ретроспективних даних з метою виявлення виробничих резервів, а також здійснення прогнозу розвитку на перспективу (на 1—5 років вперед).

Розроблений підхід дає можливість розглядати регіональну економіку як складну систему, яка включає біологічні і технологічні процеси, технічні й організаційно-управлінські підсистеми, дає відповідь на питання, як виробляти (технологічний аспект), що виробляли (ринкові вимоги), скільки виробляти (ефективність виробництва).

Фактори виробництва відображають джерела формування ресурсів. Ці взаємозв'язки можна записати у вигляді:

$$R_i = Q_i + S_i, i = 1, 2, \dots, n;$$

де R_i — ресурси продукції виду i ;

Q_i — виробництво продукції виду i ;

S_i — інші ресурси продукції виду i .

Затрати ресурсів на одиницю продукції характеризують напрям використання ресурсів продукції на поточне виробниче споживання і на кінцеве споживання:

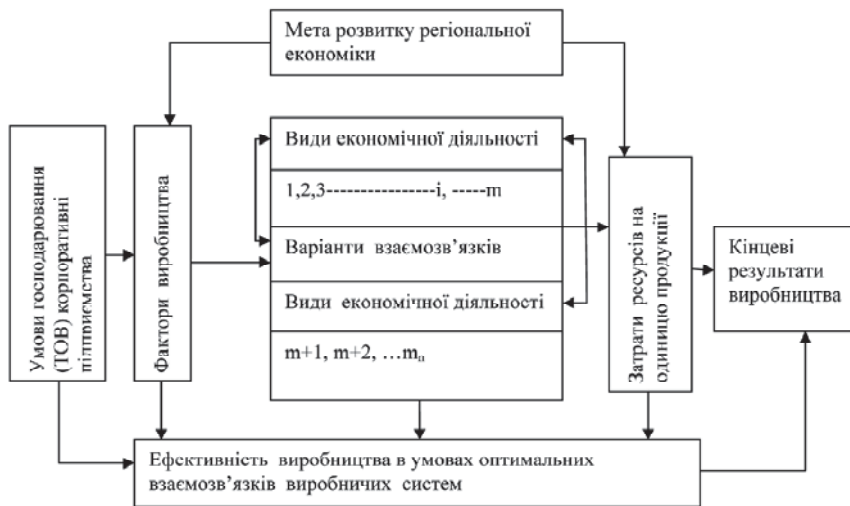

Рис. 1. Взаємозв'язки економічного розвитку регіональної економіки

$$\sum_{j=1}^n Q_{ij} + G_i = R_i,$$

де Q_{ij} — споживання продукції виду i на виробництво продукції виду j ;

G_i — кінцеве споживання.

Моделі дає можливість врахувати взаємозв'язки між кінцевою продукцією і використаними ресурсами або витратами на виробництво.

Актуальність дослідження таких задач на рівні регіону зумовлена наявністю природних зон, зв'язками між галузями, необхідністю їх комплексного розвитку з метою ефективного формування ринків і продукції.

Розв'язок такої задачі дає можливість ув'язати виробничу і територіальну структуру регіону з економікою країни, визначити спеціалізацію, ступінь самостійності (автономності) економічного розвитку, залежність розвитку економіки регіону від поставок продукції зовні, оцінити вклад регіональної економіки в національну.

Серед вищенаведених типів задач важливе місце належить територіальному аспекту структури виробництва (зокрема, взаємозв'язкам процесу ввозу-вивозу продукції).

Баланси досліджуваних процесів мають дві системи коефіцієнтів прямих затрат, зокрема для продукції, що ввезена в регіоні $a_{ij}^{(p)} = \frac{r_{ij}^{(p)}}{x_j}$ (1) і для продукції, що ввезена в регіоні $a_{ij}^{(s)} = \frac{m_{ij}^{(s)}}{x_j}$ (2),

де S -індекс регіону, стан взаємозв'язків економіки якого досліджується;

i — індекс продукції, що виробляється в регіоні; $i=1,2,\dots,m$

$r_{ij}^{(p)}$ — затрати продукції виду i , що виробляється в районі, на виробництво продукції виду j ; $j=1,2,\dots,n$;

x_j — обсяг виробництва продукції виду j ;

$m_{ij}^{(s)}$ — затрати на продукцію виду i , що ввозиться в регіон, на виробництво продукції виду j .

Розрахунок таких показників дає можливість оцінити рівень ефективності комплексного розвитку економіки регіону з одночасними специфічними вимогами до розвитку регіональної території, зокрема:

— забезпечення в даному регіоні необхідного життя населення шляхом моніторингу розвитку матеріального ви-

робництва і невиробничої сфери;

— обґрунтування таких технологій у промисловості і сільському господарстві, що забезпечують створення необхідних обсягів виробництва і найбільш раціональне і ефективне використання природних, трудових, історичних, екологічних та інших факторів, що є в регіоні.

При цьому види економічної діяльності з точки зору взаємозв'язків розглядається з двох сторін — як фактор, що забезпечує матеріальні умови життя населення (тоді регіональне виробництво протистоїть ввозу продукції), і з позиції самозабезпеченості рівня зайнятості трудових ресурсів регіону споживання, а також вивозу продукції із району, тобто експортно-імпортне сальдо.

Можливість моделювання експортно-імпортного сальдо регіону логічно пов'язана з іншими проблемами, що виникають на шляху реформування АПК України. Визначивши коефіцієнти ввозу та вивозу, можна оптимізувати рівень експортно-імпортного обороту регіону з деяких продуктів i , таким чином, скласти прогноз на перспективу з уваги на доцільність ефективного експорту чи необхідного критичного імпорту.

Аналіз економічної реформи в країні свідчить про необхідність нових підходів до реформування структури обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, що враховує експортний потенціал регіону, а також вирішення проблеми підвищення ефективності використання агроресурсів.

ВИСНОВОК

Аналіз сучасного стану розвитку ринкових відносин у структурі регіонального АПК АР Крим свідчить, що основними факторами, які впливають на його низьку ефективність виробництва, є: відсутність чіткої державної політики з питань напрямів, глибини аграрної реформи, державної підтримки сільського господарства, реального господаря на землі, а також макроекономічні проблеми (цінова, кредитна і податкова політика), різке і значне погіршення техніко-технологічного забезпечення сільськогосподарського виробництва, складна соціально-демографічна ситуація на селі.

Встановлено, що умови економічної діяльності нових агроформувань залишаються нестабільними, не можуть бути конкурентноспроможними на внутрішньому і зовнішніх ринках.

Дослідження тенденцій та стану взаємозв'язків галузей АПК показує їх розбалансованість, неадекватність реалізації наявних можливостей використанню ресурсів, що пов'язано з безсистемними подрібненнями матеріальних факторів, які не дають можливості застосувати високопродуктивні засоби механізації і інноваційні новітні технології.

Література:

1. Економіка України: Стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України Гейця В.М. — К.: Інститут економічного прогнозування; Фенікс, 2003. — 1008 с.
 2. Особливості аграрної реформи в Україні / П.Т. Саблук. — К.: Інститут аграрної економіки; "Нічлава", 1997. — 304 с.
 3. Дышловой И. Агрпромышленные ресурсы Автономной Республики Крым: состояние проблемы. Перспективы. — К.: АЭЛС-технология, 1998. — 176 с.
 4. Мартинишин Я.М. Організація ремонтно-технічного обслуговування в аграрних підприємствах: моделювання, оптимізація та прогнозування: наук. моногр. / Мартинишин Я.М. — Біла Церква: Видавець О.В. Пшонківський, 2007. — 394 с.
- Стаття надійшла до редакції 21.05.2012 р.